

UDK: 371.37.064.018.26

Navbaxor RUSTAMOVA,

Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi o'qituvchisi, mustaqil ilmiy izlanuvchi
E-mail: d.xojamberdiyev@digital.uz

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi, O'zbekiston tarixi davlat muzeyi ilmiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari,
PhD, dots. D.Rasulova taqrizi asosida

THE ROLE OF READING IN STRENGTHENING FAMILY RELATIONSHIPS

Annotation

Developing a culture of reading within families to ensure the stability of family relationships, and designing innovative forms, methods, and tools for fostering interest in reading among the youth while considering gender and age characteristics, is one of the significant tasks facing specialists today. This article presents the results of sociological research conducted to explore the pedagogical importance of family reading in strengthening family relationships.

Key words: Family, book, reading, parents, children, reading culture, respondent, family relationships, pedagogy.

РОЛЬ ЧТЕНИЯ В УКРЕПЛЕНИИ СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

Планомерная работа по формированию культуры чтения в семьях для обеспечения стабильности семейных отношений, разработка инновационных форм, методов и средств формирования интереса молодежи к чтению с учетом гендерных и возрастных особенностей. Реализация инновационных проектов является одной из основных задач, стоящих сегодня перед профессионалами отрасли. В статье представлены результаты социологического исследования, проведенного с целью изучения педагогического значения семейного чтения в укреплении семейных отношений.

Ключевые слова: Семья, книга, чтение, родители, дети, культура чтения, респондент, семейные отношения, педагогика.

OILAVIY MUNOSABATLARNI MUSTAHKAMLASH MASALALARIDA KITOBXONLIKNING O'RNINI

Annotatsiya

Oilaviy munosabatlar barqarorligini taminlashda oilalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, gender va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda yoshlarni kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini shakllantirishning innovatsion shakl, metod va vositalarini ishlab chiqish bo'yicha tizimli ishlar innovatsion loyihalarni amalga oshirish bugungi kunda soha mutaxassislari oldida turgan katta vafialardan biri xisoblanadi. Ushbu maqolada oilaviy munosabatlarni mustahkamlashda oilaviy kitobxonlikning pedagogik ahamiyatini o'rganish maqsadida o'tkazilgan sotsiologik tadqiqot natijalari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Oila, kitob, kitobxonlik, ota-ona, farzand, kitobxonlik madaniyati, respondent, oilaviy munosabat, pedagogika.

Kirish. Respublikamizda so'ngi yillarda kitobxonlik vositasi orqali oilalarning ma'naviy boyliklarini oshirish, milliy qadriyatlar, urf-odat va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalash bo'yicha alohida pedagogik tizimni ishlab chiqish orqali bugungi kundagi oilalarning madaniyatini o'zgarib ketishiga sababchi bo'layotgan ijtimoiy muammolarni bartaraf etishga qaratilgan bir qancha ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Xususan, yoshlarimizni kitobxon qilib tarbiyalash xususida yoshlarning kitobxonlik madaniyatini oshirishning ustuvor me'yoriy asoslari yaratilmoqda. "Jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy xayotiy nuqtai nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash, demokratik isloxoatlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish" kabi ustivor vazifalar belgilangan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Kitob va kitobxonlikka bo'lgan qiziqish shaxs faoliyatining samarali kechishini ta'minlaydi. Shuning uchun xam kitobxonlik vositasida o'quvchilarda badiiy adabiyotga nisbatan qiziqishni shakllantirish alohida ahamiyatga ega. O'quvchilarda badiiy adabiyotga qiziqish uyg'otishda ta'lim jarayoni asosiy o'rin egallaydi. Ta'lim jarayoni oldiga shaxsni har tomonlama uyg'un rivojlantirish vazifasi qo'yilgan bugungi kunda o'quvchilarda kitoblar yordamida badiiy adabiyotga qiziqish uyg'otish ijtimoiy-pedagogik zaruriyatga aylanmoqda.

"Kitobsiz uy – qalbsiz onaga o'xshaydi", – degan Sitseron. Bu har bir oila o'zining kutubxonasiga ega bo'lishi darkor, degan gap. Kutubxona – nurxona deganlaridek, kitob o'qigan odamning yuzidan nur taralib turadi. Uydagi mavjud kitoblar, gazeta-jurnallar, darsliklar va tavsiyanomalarni bir jovonga to'plasa, mo'jaz kutubxona paydo bo'ladi. Ularning saqlanishi yaxshilanishi bilan birga, kitoblar javoniga nazar

solgan kishida qiziqish hosil qiladi. Nimalar borligini ko'zdan o'tkazadi. Kitob nomlarini o'qish bilan ham ancha kitoblar bilan tanishadi. Bo'sh vaqt topilishi bilan har bir odam kitoblarni varaqlaydi. O'qiganlarini oila davrasida so'zlab beradi. Ilmiy suhbatlar bo'lib o'tadi. Bunday oila qo'ni-qo'shni, qarindosh-urug'larda havas uyg'otadi.

Mark Tven: "Savodli bo'la turib, kitob o'qimagan kishining savodsizdan farqi yo'q", – deganida, ming marotaba haqli edi. Uyda chiroyli, go'zal kutubxona, bejirim kitoblar bo'lsa-yu, uni o'qimasa, bo'sh kalladan iborat bo'lib qoladi. Jovonidagi kitoblari bilan emas, ma'naviy dunyosi bilan hurmat topish kerak.

Tadqiqot metodologiyasi. Oilalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish muammosi bugungi kunda dolzarb bo'lib, buni ijtimoiy tarmoqlar rivoji bilan izohlasak bo'ladi. Xususan, internetning turli tarmoqlari, kompyuter o'yinlari bolalarni kitobdan birmuncha uzoqlashtirishiga sabab bo'lmoqda desak mubolag'a bo'lmaydi. Oilalarda yoshlarni kitob o'qishga bo'lgan qiziqishlarini ota-onalari tomonidan hamda o'qituvchilari tomonidan kitob o'qishga motivatsini shakllantirilishi hamda kitob bilan ishlash orqali ularning bilim darajalarini oshirishga qaratilgan ijtimoiy-pedagogikada tarbiyaning muayyan tarmoqlari ko'rsatib o'tilgan bo'lsa-da, aynan oilalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik tizimining ishlab chiqilmaganligi yetarlicha pedagogik tadqiqot ishlari olib borish kerakligini ko'rsatadi.

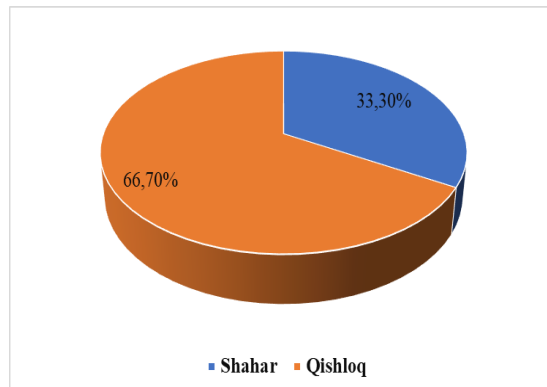
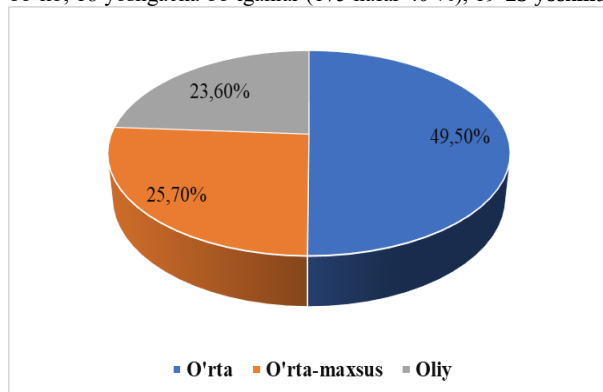
Biz yuqorida berilgan muammolarni o'rganish maqsadida "Oilalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish muammolari va uning yechimlari" mavzusida sotsiologik tadqiqot o'tkazdik. Tadqiqot respublikamizning Samarqand, Andijon, Qashqadaryo viloyatlari hamda Toshkent shahridagi tanlab olingan mahallalarda istiqomat qiluvchi, har biridan teng ravishda 150 ta,

jami 450 nafar aholi o'rtasida sotsiologik so'rov usuli orqali o'tkazildi. So'rov anketasi 23 ta savollardan iborat bo'lib, ushbu so'rovda 450 nafar respondent ishtirok etdi. 12 ta anketa yaroqsizligi tufayli (anketada berilgan savollarning barchasiga javob bermaganligi uchun yaroqsiz deb topildi) tahlil dasturga kiritilmadi.

Sotsiologik so'rovda ishtirok etgan respondentlarning 267 nafarini ayollar (61 %), 171 nafarini esa erkaklar (39 %) tashkil etdi. Yosh tarkibiga ko'ra, respondentlar 4 guruhga ajratilgan bo'lib, 18 yoshgacha bo'lganlar (175 nafar 40 %), 19-25 yoshlilar

(65 nafar, 14,8 %), 26-45 yoshlilar (104 nafar 23,7 %) 46 yoshdan kattalar qariyb (94 nafar 21,5 %) ni tashkil etdi.

Respondentlar ma'lumotlilik ko'rsatkichlari bo'yicha uch guruhga ajratildi. Unga ko'ra, oliy ma'lumotlilar (102 nafar 23,6 %) o'rta maxsus ma'lumotlilar (111 nafar 25,7 %), o'rta ma'lumotlilar esa, (214 nafar 49,5 %)ni tashkil etishdi. Turar hududiga nisbatan olganda aksariyat respondentlar (292 nafar 66,7 %) qishloqda istiqomat qiladi. Qolgan qismi (146 nafar 33,3 %) esa qishloq hududida yashaydi. (1-rasm)

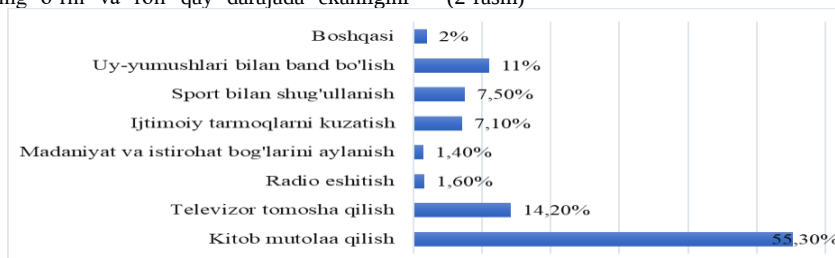

1-rasm. Respondentlarning ma'lumotlilik darajasi va turar hududi (foiz hisobida)

O'tkazilgan tadqiqot davomida quyidagi masalalarini ochib berishga alohida e'tibor qaratildi: aholining bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish va samarali o'tkazishda kitobxonlikning o'rni va rolini aniqlash; oilalarda aholining kitobxonlik va mutolaa madaniyatiga munosabatini o'rganish; oilalarda aholi o'rtasida kitobxonlikka mehr uyg'otishning yangi yo'nalishlarini o'rganish; aholining kitob mutolaasida kitoblarni tanlash va saralash bo'yicha bilimlarini aniqlash; aholining kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga ta'sir etuvchi ijtimoiy omillarni aniqlash; tadqiqot davomida olingan ma'lumotlarni tahlil qilish va tegishli taklif va tavsiyalar ishlab chiqish.

Mahallalarda aholining bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etishda kitobxonlikning o'rni va roli qay darajada ekanligini

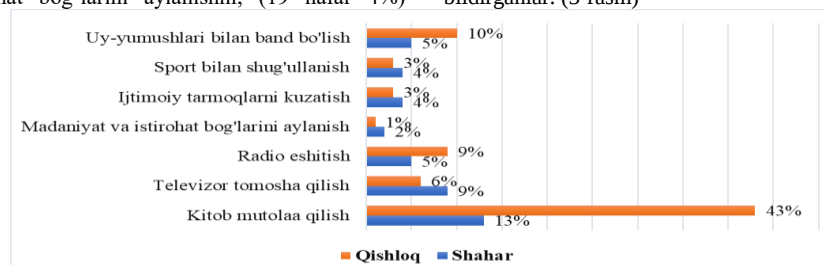
aniqlash uchun respondentlarga "Siz bo'sh vaqtinizni qanday o'tkazasiz?" degan dastlabki savol bilan murojaat qildik va quyidagi natijalarni oldik. Respondentlarning (242 nafar 55,3 %) bo'sh vaqtda kitob mutolaasi bilan shug'ullanishini, (62 nafar 14,2 %) televizor tomosha qilishini, (48 nafar 11 %) uy yumushlari bilan band bo'lishini, (33 nafar 7,5 %) sport bilan shug'ullanishini, (31 nafar 7,1 %) ijtimoiy tarmoqlarni kuzatishini (7 nafar 1,6 %) radio eshitishni, (6 nafar 1,4 %) madaniyat va istirohat bog'larini sayr qilishni bildirganlar. Respondentlardan olingan javoblardan shunday xulosa qilish mumkinki, respondentlarning aksariyati, bo'sh vaqtlarini ko'proq mazmunli o'tkazishga hamda kitob mutolaa qilishga sarflashadi. (2-rasm)

2-rasm. "Siz bo'sh vaqtinizni qanday o'tkazasiz?" savoliga berilgan javoblar (% hisobida)

"Siz bo'sh vaqtinizni qanday o'tkazasiz?" degan savolimizga shahar va qishloqda yashovchi respondentlarning javoblarida farq kuzatildi. Shaharda yashovchi respondentlarimiz bo'sh vaqtda kitob mutolaa qilishdan ko'ra, (7 nafar 2%) madaniyat va istirohat bog'larini aylanishni, (19 nafar 4%)

ijtimoiy tarmoqlarni kuzatishga ko'proq vaqt ajratsalar, qishloqda yashovchi respondentlarimiz bo'sh vaqtlarida ko'proq kitob mutolaa qilishni, (46 nafar 10 %) uy yumushlari bilan band bo'lishlarini bildirganlar. (3-rasm)

3-rasm. "Siz bo'sh vaqtinizni qanday o'tkazasiz?" savoliga berilgan javoblar (% hisobida)

Xuddi shu savolni respondentlarning jinsi bo'yicha tahlil qilganimizda, so'rovda ishtirok etganlar o'rtasida erkaklarga nisbatan ayollarimiz kitobxon ekanligi ma'lum bo'ldi. (156 nafar, 35 %) ayol respondentlar bo'sh vaqtlarida kitob mutolaa qilishini qayd etganlar. Shuningdek, ayollar (46 nafar 10%) bo'sh vaqtlarida televizor tomosha qilishini, (36 nafar 8 %) uy yumushlari bilan band bo'lishar ekan. Erkaklarimiz bo'sh vaqtlarida kitob o'qishdan tashqari, (19 nafar 4 %) ijtimoiy

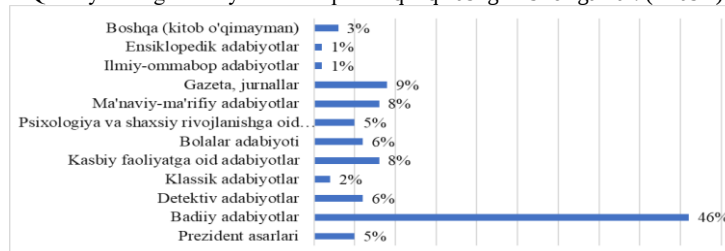
tarmoqlarni kuzatishini, (27 nafar 6%) sport bilan shug'ullanishga ko'proq vaqtlarini sarflashini qayd etib o'tganlar.

"Siz bo'sh vaqtinizni qanday o'tkazasiz?" degan savolimizni yosh toifasi bo'yicha tahlil qilganimizda 18 yoshgacha bo'lgan respondentlar (125 nafar 28%) hamda 46 yoshdan katta bo'lgan aholi vakillari (54 nafar 12%) boshqa yosh toifasiga qaraganda bo'sh vaqtini ko'proq kitob o'qishga sarflashlari ma'lum bo'ldi. Bu holatni respondentlar o'rtasida

maktab yoshidagi bolalar ko'pchilikni tashkil etganligi hamda darslik va o'quv adabiyotlarini o'qishni ham kitob mutolaa qilish qatoriga qo'shayotganligi bilan izohlash mumkin. 46-60 va undan katta yoshdagi respondentlarda yosh psixologiyasi hamda bu yoshdagi insonlarda ko'proq falsafiy dunyoqarash va tafakkurning ustuvor ahamiyat kasb etishi hamda kitob mutolaasiga moyillikning oshib borishi bilan izohlash mumkin. 19-25 yosh (26 nafar 6 %), 25-45 yosh (43 nafar 10 %) respondentlar bo'sh vaqtlarida kitob o'qib turishini bildirib o'tganlar. 19-25 yosh (9 nafar 2 %), 26-45 yosh (13 nafar 3 %) ijtimoiy tarmoqlarni kuzatishini va uy-ro'zg'or tashvishlari bilan band bo'lishini bildirib o'tganlar.

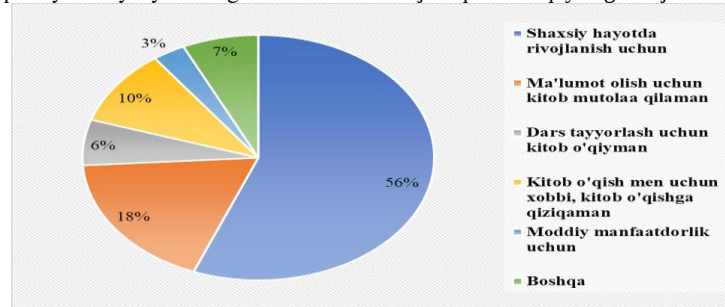
Respondentlarning qanday janrdagi adabiyotlarni mutolaa qilishini aniqlash maqsadida "Qanday turdagi adabiyotlarni o'qib

turasiz?" degan navbatdagi savol bilan murojaat qildik. Respondentlarning (200 nafar 46 %) badiiy adabiyotlar, (36 nafar 9%) gazeta va jurnallar, (22 nafar 8%) kasbiy faoliyatga oid hamda ma'naviy-ma'rifiy adabiyotlar, (20 nafar 6%) bolalar va detektiv adabiyotlar, (18 nafar 5%) prezident asarlari hamda psixologik, shaxsiy rivojlanish (8 nafar 2 %) klassik adabiyotlarni o'qib turishini bildirib o'tganlar. Respondentlar tomonidan berilgan javoblarning ko'rsatishicha, bugungi kunda mahallalarda istiqomat qiluvchi oila a'zolarining asosan, badiiy, gazeta va jurnallarni mutolaa qilishga qiziqish yuqori bo'lsa, klassik, ensiklopedik va ilmiy-ommabop adabiyotlarni mutolaa qilishga qiziqish sustligi ma'lum bo'ldi. Respondentlarning 3 foizi umuman kitob o'qishga qiziqmasligini bildirganlar. (4-rasm)

4-rasm. "Qanday turdagi adabiyotlarni o'qib turasiz?" savoliga berilgan javoblar (% hisobida)

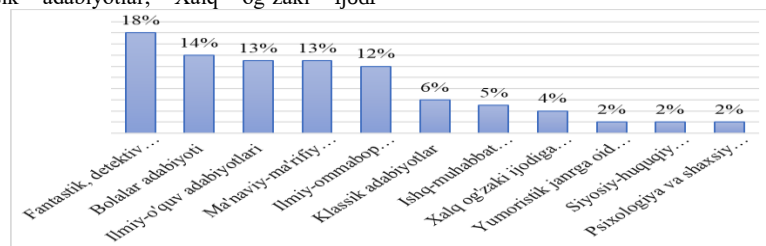
Oila a'zolarining hayotida kitobxonlik madaniyatining o'rni va roli qay darajada ekanligini aniqlash maqsadida respondentlarga "Kitobxonlik hayotingizda qanday rol o'ynaydi?" degan savol bilan murojaat qildik va quyidagi natijalarni oldik. (5-rasm)

5-rasm. "Kitobxonlik hayotingizda qanday rol o'ynaydi?" savoliga berilgan javoblar (% hisobida)

Ushbu savolga respondentlar tomonidan qayd qilingan javoblardan ma'lum bo'ladiki, kundalik turmushimizda axborot texnologiyalarning o'rni va roli tobora ortib borishiga qaramay, 56 foiz respondentlar shaxs sifatida rivojlanishida kitobxonlikni muhim deb hisoblashadi. Oilalarda kitobxonlikni ommalashtirishda klassik adabiyotlar, Xalq og'zaki ijodi

namunalariga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga qaratilgan davra suhbatlari, ijodiy uchrashuv, g'azalxonlik kechalari, kitob yarmarkalarini tashkil etishga hamda mahalla hududidagi kutubxonalar faoliyatini faollashtirishga alohida ahamiyat qaratish lozim deb hisoblaymiz (6-rasm).

6-rasm. "Sizningcha bugungi kunda qaysi turdagi adabiyotlar eng ommabop?" savoliga berilgan javoblar (% hisobida)

Respondentlarning 18% fantastik va detektiv singari kitoblarni, 14 foizi esa Bolalar adabiyotlarini, o'qishlarini aytganlar. Eng achinarlisi shundaki oilalarning milliy urf-odatlarini va qadriyatlarini ifodalovchi xalq og'zaki ijodi namunalari bo'lgan tarixiy asarlarimizni 4 foizi o'qishlarini ko'rsatib bergan.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari SPSS dasturida umumlashtirilgan holga keltirildi va tahlil qilindi. Zamoanaviy gadgetlarga ega bo'lgan aholining aksariyati, bo'sh vaqtini smartfonlar, kompyuterlar va televizorlar qarshisida o'tkazmoqda. So'nggi paytlarda ko'plab tadqiqot natijalarining ko'rsatishicha, aholi o'rtasida kitob o'qishga bo'lgan qiziqish pasaygan hamda kitob o'qiydiganlar soni kamayib bormoqda degan taxminlar uchraydi. Shaharda istiqomat qiluvchi respondentlarning televizor ko'rish, radio eshitish hamda sport bilan shug'ullanishda ham faollik kuzatildi. Bu holatni shahardagi qulay infratuzilmaning (sport maydonchalar, madaniyat va istirohat bog'larining ko'pligi, barqaror elektr energiyasi bilan ta'minlanganligi, sifatli internet xizmatlari) mavjudligi bilan izohlash mumkin.

Xulosa va takliflar. Respondentlarning javoblaridan shunday xulosa qilish mumkinki, oila a'zolarining barcha vakillarini birdek, kitobxonlikka bo'lgan qiziqishini oshirish uchun mahalla guzarlarida kitobxonlikni reklama bannerlari orqali targ'ib qilish, kitob yarmarkalarini va kitobxonlikka bag'ishlangan turli tadbirlar hamda tanlovlarni tashkil qilish, targ'ibot-tashviqot ishlarini yanada kuchaytirish zarur.

So'rovnomanini o'tkazish davomida respondentlarning bugungi kunda eng ommabop janrdagi kitoblar hamda aynan, qaysi janrdagi adabiyotlarga bo'lgan qiziqishlari, kitobxonlarning talab va takliflarini o'rganishga e'tibor qaratdik. Olingan natijalardan ma'lum bo'lishicha, respondentlarning 18 foizi fantastik hamda detektiv janrdagi adabiyotlar eng ommabop va kitobxonlar tomonidan sevib mutolaa qilishini qayd etib o'tishgan. Respondentlarning 14 foizi bolalar adabiyotini, 13 foizi ma'naviy-ma'rifiy adabiyotlar (diniy mazmundagi kitoblarni), ilmiy-o'quv adabiyotlarni eng ommabop va kitobxonlar sevib mutolaa qiladi deb hisoblashadi. Shu o'rinda klassik adabiyotlarga (6 foiz), xalq

og'zaki ijodiga (4 foiz), yumoristik, siyosiy-huquqiy hamda psixologiya va shaxsiy rivojlanish (biznes, psixologik turdagi asarlar)ga bag'ishlangan adabiyotlarga qiziqish nisbatan kamligini ko'rish mumkin. O'tkazilgan so'rov natijalaridan xulosa qilish

mumkinki, respondentlar orasida klassik adabiyotlarga qiziqish sust. Demak, oilaviy kitobxonlik masalalari bugungi kunda o'z yechimini kutayotgan pedagogik muammo.

ADABIYOTLAR

1. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar
2. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi: <https://constitution.uz/uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Oila Kodeksi: – Toshkent: “Adolat” milliy huquqiy markazi, 2021.
4. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 sentabr “Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida”gi O'RQ-561-son Qonuni <https://lex.uz/docs/4494709>
5. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 sentabrdagi “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida”gi O'RQ-562-sonli Qonuni. <https://lex.uz/docs/4494849>
6. O'zbekiston Respublikasining qonuni “Axborot-kutubxona faoliyati to'g'risida” - Xalq so'zi. - 2011 yil, 13-aprel.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining. 2017 yil 13 sentabrdagi. “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish tizimini rivojlantirish, kitob mutoolasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida”gi PQ-3271-sonli qarori.
8. Maxsus adabiyotlar
9. G'anieva D.A. “Ta'lim maqsadlarini amalga oshirishda axborot- resurs markazlarining roli” -T.:Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009.
10. G'anieva D.A., Ratner R.I. “Ta'lim tizimidagi axborot-kutubxona jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish”.-T., Yangi asr avlodi, 2013.
11. G'anieva D.A. Axborot-kutubxona muassasalarida kitobxonalarni a'naviy-axloqiy tarbiyalashda madaniy-ma'rifiy tadbirlarning roli - T.: “Tafakkur” nashriyoti, 2017.- 440 b.
12. Ahmedova Z. Bola tarbiyasida psixolog maslahatlari. -Toshkent, 2018.